

เจ้าของ
ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศเวทย์
ศาสตราจารย์ปริษา ช้างขวัญอิน
รองศาสตราจารย์ ดร. พุทธ ธรรม
รองศาสตราจารย์ ดร. มารค ตามไท

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณา สถาอานันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประทุม อังกูรโรหิต
รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ หงษ์คัลลธรรม
ดร. ชานนรงค์ บุญหนุน

ฝ่ายสมาชิก

อรรณพ สะพาน

สังเวียน พู่ทอง

สำนักงาน ชั้น ๑ อาคารบรมราชกุมารี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
รหัสไปรษณีย์ ๑๐๓๓๐ โทรศัพท์ ๒๕๔๔๖๕๔

การส่งข้อเขียน

กองบรรณาธิการยินดีรับพิจารณาข้อเขียน
ทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่นบทความ
บทความวิจัย รายงานผลการวิจัย บทความ
หนังสือ หรือบทวิจารณ์ข้อเขียนที่เคยตีพิมพ์ใน
วารสารพุทธศาสนศึกษา จากนักวิชาการและ
บุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย ผู้สนใจส่งข้อเขียน
กรุณาส่งสำเนาข้อเขียนนั้น ๒ ชุด
พร้อมแผ่นคัสเก็ต (ถ้ามี) ถึงบรรณาธิการ

อัตราค่าสมาชิก

๑ ปี ๑ ฉบับ ๖๐ บาท

๒ ปี ๖ ฉบับ ๑๒๐ บาท

๕ ปี ๑๕ ฉบับ ๓๐๐ บาท

สมัครเป็นสมาชิกติดต่อ ดร. ประทุม อังกูรโรหิต

สำนักงานวารสารพุทธศาสนศึกษา ชั้น ๑
อาคารบรมราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

ธนาคารตั้งจ่ายไปรษณีย์จุฬาลงกรณ์

จำนวนปีที่ติดเล่มละ ๒๐ บาท

ที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษา คามที่อยู่ข้างบน
พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารรายสี่เดือนของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ISSN 0858-8325 ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๕

จากบรรณาธิการ

สถานะของพระไตรปิฎก

วารสาร “พุทธศาสนศึกษา” ฉบับนี้มีข้อเขียนที่กล่าวพาดพิงถึงหนังสือของท่าน
เมตตานันโทอยู่สองเรื่อง คือบทความของอาจารย์ชาญณรงค์ บุญหนุน และบทวิจารณ์
หนังสือ “เหตุเกิด พ.ศ. ๑” โดยคุณสุรพศ ทวีศักดิ์ ผมจะไม่กล่าวถึงเนื้อหาของข้อ
เขียนทั้งสองนี้ แต่อยากกล่าวถึงหนังสือเล่มนั้นของท่านเมตตานันโทในแง่ที่สร้างผล
กระทบหลายอย่างต่อความรู้สึกของชาวพุทธในประเทศไทย ดูเหมือนผลทางลบจะมี
แก่ตัวท่านผู้เขียนมากกว่าผลทางบวก ท่านเจ้าคุณศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต)
วิจารณ์ว่าท่านผู้แต่งหนังสือนี้ต้อง “๑. ว้าง คือว่างมากไม่รู้ว่าทำอะไรดี อยู่ไม่เป็น
สุข ๒. บ้า คือมีความคิดวิปริตทวิจิตวิปลาส กล่าวกันว่า ๓. เมา คือเมาความรู้ ร้อนวิชา
อยากแสดงออกว่าเรารู้ เราแน่ รู้ยิ่งกว่ารู้มาก รู้ไม่จริงก็เข้าใจว่ารู้จริง ๔. เขลา คือถูก
โมหะครอบงำ หลงเชื่อวิจิตร หลงเชื่อวิชาและศาสตร์ของฝรั่งตะวันตก อาจรวมไปถึง
มีเจตนาร้ายอื่นๆแอบแฝงอยู่ด้วย” (ดูรายละเอียดในบทความของอาจารย์ชาญณรงค์
หน้า ๑๑-๑๔ ในเล่ม) นอกจากปฏิกิริยาในรูปข้อเขียน ท่านผู้แต่งก็ได้รับปฏิกิริยาใน
รูปการแสดงออกเช่นมีชาวพุทธกลุ่มหนึ่งเดินทางไปยื่นหนังสือต่อท่านเจ้าอาวาสวัดที่
ท่านเมตตานันโทท่านนี้อยู่ ขอให้ขับท่านออกจากอาวาส แต่ปฏิกิริยาทั้งหลายที่มีต่อ
ท่านในเวลาต่อมาก็ได้สงบลง แสดงให้เห็นว่าชาวพุทธไทยแม้จะรักและหวงแหน
พระพุทธศาสนาตามฐานานุรูปของตนอย่างไร แต่ความรักนั้นก็ไม่ได้ลุกลามถึงขนาดว่า
เราจะต้องเข่นฆ่าหรือทำร้ายกันให้ตายไปข้างหนึ่ง เราอาจแสดงอารมณ์บ้างตามกรณี
แต่ที่สุดเราก็อยู่ด้วยกันได้

งานของท่านเมตตานันโทนั้นโดยพื้นฐานเป็นงานที่มุ่งวิเคราะห์ความจริงในพระ
พุทธศาสนาผ่านการตรวจสอบพระไตรปิฎก โดยความเห็นส่วนตัว ผมคิดว่าสิ่งที่
ท่านเมตตานันโทกระทำในแง่หนึ่งก็คือสิ่งที่ดำเนินไปตามจารีตการศึกษาพระพุทธ

ศาสนานิกายเถรวาทในประเทศไทย สมัยที่สมเด็จพระเรียนบาลีนั่น อาจารย์ที่สอนบาลีท่านจะเน้นจะย้ำกับพวกเรายู่ตลอดเวลาว่า การเรียนภาษาบาลีมีบทบาทสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ทำไมท่านจึงกล่าวเช่นนั้น คำตอบคือตามความเข้าใจของท่าน พระพุทธเจ้าท่านทรงตรัสรู้พระธรรมการตรัสรู้นี้เป็นประสบการณ์ส่วนตัวของพระองค์ซึ่งในเวลาต่อมาเมื่อได้รับการอาราธนาโดยสหัมบดีพรหมก็ทรงตัดสินใจพระทัยที่จะ “แบ่งปัน” ประสบการณ์นั้นแก่สรรพสัตว์ หลังจากนั้นก็ทรงริบรออยู่ขณะหนึ่งเพราะไม่ทรงแน่วพระทัยว่าเรื่องที่ลึกลับเช่นนั้นจะเป็นที่ต้องการของสัตว์โลกหรือไม่ และแม้ต้องการพวกเขาก็จะเข้าใจอย่างที่ทรงเข้าใจได้หรือไม่ สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงพบในการตรัสรู้ นั่นคือ “ความรู้” ปกติการถ่ายทอดความรู้จากผู้หนึ่งไปยังคนอื่น ๆ จะมีวิธีหลักๆ อยู่สองอย่างคือ ๑. ใช้ภาษาบรรยาย ๒. ใช้วิธีการใดๆ ก็ได้ที่ไม่ใช่ภาษา ตามประวัติที่ตั้งบันทึกในพระไตรปิฎกนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการอย่างแรกมาก ทรงท่องเที่ยวไปตามดินที่ต่างๆ เพื่อ “เทศนา” โปรดผู้คน

และเป็นที่น่าสังเกตว่า มีคนจำนวนมากที่สามารถเข้าถึงประสบการณ์เดียวกับที่พระองค์ทรงประสบผ่านทางการฟัง ซึ่งก็แปลว่าภาษามีบทบาทสูงสุดถึงขนาดทำให้คนเรา “หลุดพ้น” จากวัฏสงสารได้

วิธีการที่สองไม่ค่อยพบมากนักในวรรณกรรมสายเถรวาท แต่พบมากในบางแขนงของมหายานเช่นนิกายเซน ตามความเข้าใจของเซนนั้นความรู้ถ่ายทอดผ่านภาษาไม่ได้ เหมือนผมมีความรู้เรื่องการทำกับข้าว ผมทำกับข้าวขึ้นอย่างหนึ่งอร่อยมาก ผมกินแล้วรู้ว่ารสชาติของอาหารนั้นเลิศจริงๆ สมมติว่าผมอยากถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้จากการชิมอาหารนั้นให้คนอื่นทราบ ผมจะใช้วิธีบรรยายได้ไหม เช่นบอกว่าไม่ได้ ผมอาจบรรยายได้ และหากผมภาษาดีพอ คนฟังก็อาจจะมองเห็นภาพได้มากพอสมควรว่าเจ้าอาหารเลิศรสนั้นรสชาติมันเป็นอย่างไร แต่ทั้งหมดนั้นก็เพียงแค่ “จินตภาพ” เกี่ยวกับอาหารนั้น ไม่ใช่การได้สัมผัสตัวอาหารจริงๆ ด้วยเหตุนี้ในนิกายเซนจึงประกาศว่าจะไม่สอนธรรมผ่านภาษา แต่จะสอนผ่าน “อะไรบางอย่าง” ที่ไม่ใช่ภาษา เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง วิธีการของเซนอาจารย์เซนกล่าวว่าเหมือนการดักอาหารใส่ปากคนโดยเราไม่จำเป็นต้องพูดอะไร เมื่อเขาได้กินเขาจะรู้เองว่ารสชาติมันเป็นอย่างไร อาจารย์เซนบางครั้งก็สอนด้วยการพูด แต่การพูดนั้นไม่ใช่ “ภาษา” เพราะภาษาต้องมียกเว้น มีตรรกะวิทยายาวอย่างที่ต้องรับกันเป็นเบื้องต้นก่อน ไมอย่างนั้นก็เล่นเกมภาษาด้วยกันไม่ได้ ภาษาที่ไม่ใช่ภาษาของอาจารย์เซนก็คือวิธีหนึ่งในบรรดาวิธีหลายๆ วิธีของ “การดักอาหารใส่ปากศิษย์” ที่กล่าวมาแล้วนั้น

จารีตการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเช่นไทย พม่า ลังกาเป็นจารีตที่เชื่อว่าความรู้อันได้แก่ประสบการณ์ทางธรรมที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบนั้นสามารถถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปยังคนหนึ่งได้โดยผ่านทางภาษา ด้วยเหตุนี้การเรียนภาษาบาลีจึงได้รับการยกฐานะว่าเป็นหนทางโดยตรงที่จะนำไปสู่การมีความรู้ในพุทธธรรม เราแบ่งธรรมออกเป็น ๓ ช่วงคือ ปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม และปฏิเวธธรรม ปริยัติธรรมคือการเรียนคัมภีร์ เรียนเพื่อให้รู้หลักวิชาที่ถูกต้อง เหมือนอ่านตำราว่าด้วยการปรุงแต่ง เมื่ออ่านตำราจนเข้าใจปรุงไปเองแล้วค่อยมากทดลองปฏิบัติ ขั้นตอนนี้ก็คือสิ่งที่เรียกว่าปฏิบัติธรรม เหมือนการลงมือทดลองปรุงแต่งตามที่ศึกษามาจากตำรา การปฏิบัติก็คือการลงมือทดลองดู เมื่อลองไปจนถึงระดับหนึ่งประสบการณ์จากภายในจะบอกเราได้ว่าเราถึงจุดที่เป็นเป้าหมายแล้ว ขั้นนี้ก็คือขั้นปฏิเวธธรรม เหมือนปรุงแต่งสำเร็จก็สามารถได้ลิ้มรสแห่งที่ปราศเพียรทดลองปรุงแต่งมาช้านาน ฉะนั้นการ เรียนปรุงแต่งจากตำราที่เชื่อถือได้สำคัญอย่างไร ก็ตอบได้ว่าสำคัญตรงที่เป็นวิธีที่มี

เหตุผลมากที่สุดในเรื่องความมั่นใจ และแง่ความประหยัดเวลา การเดินไปตามทางที่ตัดไว้แล้วโดยมีหลักฐานให้เรามั่นใจว่าคนที่ตัดทางเส้นนั้นเป็นคนน่าเชื่อถือย่อมมีเหตุผลกว่าการถือพรวดเข้าป่าแล้วถางทางไปเอง วิธีการอย่างหลังนี้แม้จะเป็นไปได้ว่าอาจพาไปยังเป้าหมายเดียวกันกับที่เส้นทางที่ตัดไว้แล้วนั้นพาไป แต่ก็เสี่ยงสูงที่จะหลงลึกเข้ารกเข้าพง และแม้ในท้ายที่สุดเราจะไปถึงที่หมายหลังจากเพียรพยายามอยู่นาน แต่ในแง่ความประหยัดเวลา วิธีการนี้ก็น่าเลือกน้อยกว่าวิธีการอย่างแรกอยู่นั่นเอง

จะอย่างไรก็ตาม การศึกษาพุทธธรรม ณ ศตวรรษนี้ก็ยังมีบางสิ่งแตกต่างจากสมัยพุทธกาล จริงอยู่ที่หากพิจารณาจากหลักฐานในพระไตรปิฎก พระพุทธองค์ทรงถ่ายทอดประสบการณ์ของพระองค์ผ่านภาษา แต่ผู้ที่ใช้ภาษานั้นก็คือพระองค์เอง ผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์เมื่อเล่าประสบการณ์ตนเองว่าลองทำอย่างนั้นอย่างนี้แล้วก็เกิดผลทางใจบางอย่างขึ้น บางครั้งก็อาจพบว่าผู้ฟังเข้าใจไม่ตรงกับที่ผู้เล่าต้องการ วิธีที่เรามักจะใช้ในกรณีเช่นนี้ก็คือเล่าใหม่

ใช้ภาษาอย่างใหม่ เพื่อสื่อสารสิ่งที่เราต้องการ ซึ่งกระบวนการนี้อาจเกิดหลายรอบได้ ในพระไตรปิฎกนั้นมีเรื่องบันทึกการที่พระพุทธองค์ทรงแก้ความเข้าใจผิดของคนอยู่หลายแห่ง ซึ่งแสดงว่าแม้พระองค์จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ใช้ภาษาได้อย่างดีเยี่ยมก็ยังไม่อาจจะทำให้คนฟังเรื่องที่ทรงเล่าหรืออธิบายเข้าใจได้ตรงตามที่ทรงประสงค์หมดทุกคน

สมมติว่าเราจะเชื่อว่าพระไตรปิฎกอันได้แก่หนังสือภาษาบาลีจำนวน ๔๕ เล่มที่อยู่ในตู้หนังสือในหอไตรหรือห้องสมุดก็ตามแต่เหล่านี้คือบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าจริงๆ ไม่มีของคนอื่นเข้ามาเจือปนเลย ก็ไม่ได้แปลว่าเราซึ่งเป็นคนรับสารจะเข้าใจสิ่งที่ทรงประสงค์ได้ตรง การศึกษาพระไตรปิฎกเพื่อที่จะเข้าใจว่าอะไรคือสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงต้องการจะบอกเราจริงๆ จึงเป็นงานใหญ่และยาก ยากถึงขนาดว่ามีนักปราชญ์ในทางการศึกษาพุทธศาสนาไม่น้อยคิดว่าเราไม่ควรจะจินตนาการว่าจะบรรลุเป้าหมายนั้นได้ เพราะระยะเวลาที่ผ่านมาสองพันห้าร้อยกว่าปี ภาษาในแง่ที่เป็นเกมได้เปลี่ยนไปไม่รู้เท่าไรแล้ว อย่าว่าแต่ภาษาบาลีซึ่งไม่ใช่ภาษาของชนชาติไทยเลย แม้ภาษาไทยสมัยต้นอยุธยาก็มีปัญหามากมายแล้ว เพราะภาษาเป็นสิ่งที่เปลี่ยนอยู่เสมอ คำคำเดียวใช้ต่างยุคต่างสถานที่ก็ผิดเพี้ยนกันได้ แต่จารึกของเถรวาทเรายังเชื่อมั่นว่าเป็นไปได้ที่เราจะสามารถเข้าถึงความหมายที่แท้จริงของพระไตรปิฎก เรายังเชื่อว่าปรียัตติธรรมจะเป็นฐานของปฏิบัติธรรมและปฏิเวธธรรมตามลำดับ ด้วยเหตุนี้เราจึงยังเรียนบาลีกันอยู่

สำหรับผม การคิดอย่างแรกนั้นหากมองผ่านวิชาการสมัยใหม่เช่นปรัชญาภาษา เป็นแนวคิดที่มีทัศนะทางวิชาการสนับสนุนมาก นักวิชาการด้านพุทธศาสนศึกษาตะวันตกนั้นได้รับการอบรมมาในระบบการศึกษาที่วิเคราะห์วิจารณ์เรื่องภาษามาก ส่วนใหญ่จึงไม่เชื่อว่าจะมีใคร ณ ศตวรรษนี้จะสามารถบอกได้ว่าอะไรคือความหมายที่แท้จริงของพระไตรปิฎก แนวคิดนี้จึงไม่เห็นว่าเป็นเรื่องแปลกที่จะมีการอ่านพระไตรปิฎกแล้วเข้าใจไม่ตรงกัน นอกจากเห็นว่ามันแปลกยังเห็นว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นเราจึงไม่ควรทะเลาะกันด้วยเรื่องการตีความพระไตรปิฎก เพราะเราอยู่ในสถานะเดียวกันคือต่างก็ไม่อาจพิสูจน์ได้ว่า “ฉันเข้าใจพระไตรปิฎกมากกว่าคุณ”

การคิดแบบนี้เป็นการคิดตามศาสตร์สมัยใหม่ซึ่งไม่สู้จะเข้ากันได้ดีกับการนับถือศาสนา คนที่เป็นชาวพุทธย่อมจะเชื่อว่าการปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงประสบการณ์เดียวกับพระพุทธองค์และพระอรหันตสาวกยังเป็นไปได้ในวันนี้ ผมเชื่อว่าชาวคริสต์และอิสลามก็ยังเชื่อในคำสอนของศาสนาตนเช่นนั้น การเชื่อว่าเรายังสามารถเข้าถึงธรรม

ที่พระพุทธองค์ทรงเข้าถึงหากมองภายในกรอบความคิดของพุทธศาสนาอย่างเถรวาทก็อาจพิจารณาได้ว่ามีเหตุผล ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาบางแห่งเล่าว่าอาจารย์ที่เชี่ยวชาญปรีชาติธรรมบางท่านรู้เพียงคัมภีร์ ไม่เคยปฏิบัติ แต่ก็สามารถสอนศิษย์ให้เป็นพระอริยบุคคลได้ (เช่นท่าน “โบลานเปล่า” ที่รู้จักกันดีในหมู่นักเรียนบาลี) นี่แสดงว่าความรู้ในพุทธศาสนาเป็นความรู้ที่เป็นปรมัตถ์ คือเป็นความรู้ที่วางอยู่นอกตัวคน รอให้คนที่มีความสามารถอธิบายและแจกแจงให้ผู้ไม่มีความรู้เข้าใจได้และนำไปปฏิบัติตามได้ โดยไม่จำเป็นว่าคนที่ซึ้นนั้นจะต้องเข้าถึงประสบการณ์ทางธรรมด้วยตนเอง หากพิจารณาอย่างนี้ ความรู้ในพุทธศาสนาก็เหมือนความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบที่บอกว่าถ้าเอาธาตุนี้ผสมธาตุนั้นจะได้ผลเป็นอะไร ใครก็ทดลองทำได้ และทำได้ไม่จำกัดกาลตราบเท่าที่เราจะสามารถเข้าใจได้ว่าคำที่ระบบความรู้นั้นกล่าวไว้หมายถึงอะไร

ดูเหมือนว่าวงการศึกษามหาวิทยาลัยพุทธศาสนาเถรวาทจะเชื่อว่าประกาศาต่างๆที่เป็นคำสำคัญภายในระบบความรู้ของพระพุทธเจ้าเช่น

นิพพาน ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นคำที่เรายังสามารถหาความหมายที่แท้ได้ พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์จำนวนมากในพระไตรปิฎกจะสนับสนุนความเชื่อนี้เพราะพระองค์ทรงแจกแจงรายละเอียดเกี่ยวกับคำสำคัญเหล่านี้เอาไว้อย่างชัดเจนเหลือเกิน ท่านเมตตานันโทนั้นเรียนพุทธศาสนาในจารีตตะวันตกเป็นหลัก แม้ท่านจะบวชเรียนในประเทศไทยก็ตาม แต่เท่าที่ผมสังเกตผมคิดว่าจารีตตะวันตกส่วนที่ขัดแย้งกับจารีตเถรวาทที่ผมกล่าวมาข้างต้นก็มีได้ถูกท่านเมตตานันโทนำมาใช้ ผมหมายความว่าจารีตตะวันตกนั้นค่อนข้างไม่คิดว่าจะมีใครในศตวรรษนี้ที่สามารถพลิกพระไตรปิฎกออกอ่านแล้วชี้ว่านี่คือความหมายที่แท้จริงของข้อความนี้ ไม่ว่าคนผู้นั้นจะเรียนรู้พระพุทธศาสนามามากมายมหาศาลอย่างไร งานที่ท่านเมตตานันโททำนั้นยังแฝงความเชื่อว่าการเข้าถึงประสบการณ์ของพระพุทธองค์ยังเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ (หากท่านปฏิเสธสิ่งนี้ท่านจะบวชอยู่ทำไมละครับ ตามประวัติท่านเป็นศิษย์เก่าคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ เราทราบกันดีว่านิสิตนักศึกษาที่มาบวชเรียนนั้นมาเพราะศรัทธาในพระพุทธศาสนาแท้ๆ) และเพราะคิดเช่นนี้เองท่านจึงเสนอให้เราศึกษาพระไตรปิฎกอย่างรอบคอบ อย่างมีวิจารณญาณ ไม่เชื่อตามข้อความที่ถูกบันทึกไว้เพียงเพราะเหตุผลว่ามีอยู่ในพระไตรปิฎกเท่านั้นเอง และตรงนี้เองที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างตัวท่านกับงานศึกษาวิพากษ์วิจารณ์พระไตรปิฎกอย่างที่ปรากฏในบทความวิเคราะห์หาปริณิพพานสูตรของท่าน หรือหนังสือ “เหตุเกิด พ.ศ.๑”

ยังมีจารีตฝรั่งอีกอันหนึ่งที่ติดตัวท่านเมตตานันโทมา โดยที่จารีตนี้อาจเป็น “ของใหม่” สำหรับชาวพุทธไทย แต่ในความคิดของผมไม่คิดว่าเป็นสิ่งที่น่าเกลียดน่าชังแต่อย่างใด ตรงข้ามควรเป็นสิ่งที่เราพึงสนับสนุนให้มีคนอื่นๆทำในแนวทางนี้มากขึ้น จารีตนี้คือการตั้งข้อสงสัยในสิ่งที่ตนกำลังศึกษา ในหนังสือ “เหตุเกิด พ.ศ. ๑” ท่านเมตตานันโทนำเอาทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์กับทฤษฎีความไม่แน่นอนของไฮเซนเบิร์กในส่วนที่เป็นปรัชญามาใช้ในการวิเคราะห์พระไตรปิฎกเพราะสองทฤษฎีนี้มีลักษณะเด่นตรงที่ทำให้เราไม่คว่นผลิผลามสรุปอะไรง่ายๆจากสิ่งที่เราเห็น สำหรับผมความคิดของปราชญ์ตะวันตกสองคนนี้โดยใจความก็ลงเป็นอันเดียวกันเป็นอย่างดีกับพระพุทธทวณะใน “กาลามสูตร” ซึ่งเป็นพระสูตรที่ทรงสอนให้เราตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับสิ่งที่ถูกเสนอแก่เราเอาไว้ก่อนในแง่มุมต่างๆ ก่อนที่จะรับมาเป็นความเชื่อและถือปฏิบัติต่อไป

พระไตรปิฎกในรูปของหนังสือชุดหนึ่งนั่นคือ “สิ่งที่ถูกเสนอแก่เรา” โดยที่สิ่งนี้มีประวัติความเป็นมายาวไกลเป็นพันๆปี ผ่านมือคนจากรุ่นหนึ่งมาสู่รุ่นหนึ่งหลายรุ่น

คน และผ่านมือใครต่อใครทั้งที่เรา
รู้จักประวัติและไม่รู้จักอีกมากมาย
ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ตามความ
เห็นของท่านเมตตานันโทมีเหตุผล
เพียงพอที่เราจะพึงสงสัยในพระ
ไตรปิฎก แม้ว่าเราจะเป็นชาวพุทธ
และมีพันธะที่จะต้องศึกษาและ
ปฏิบัติตามพระธรรมของพระพุทธ
องค์ก็ตาม สองสิ่งนี้ไม่ขัดแย้งกัน
ตรงข้ามกลับเป็นสิ่งที่ควรมาด้วย
กันตามพระพุทธานุญาตในกาลาม
สูตรนั้น

พระพุทธรองค์ทรงมอการณ
ไกล ดังที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์อน
สิกขาบทเล็กน้อยได้ในอนาคต
หากเห็นความจำเป็น ทรงยังเห็น
ว่าเมื่อสิ้นพระองค์แล้วก็อาจมี
ปัญหาในหมู่พุทธบริษัทว่าอะไร
คือคำสอนของพระองค์อะไรไม่
ใช่ จึงได้ทรงวางหลักการสำหรับ
ตรวจสอบเอาไว้จำนวนหนึ่งเช่น
หลักที่เรียกว่า “มหาปเทศ ๔”
ท่านเมตตานันโทได้ใช้หลักการ
เหล่านี้ในการสอบสวนพระไตร
ปิฎก ผมเคยได้ยินเพื่อนพ้องที่เป็น
นักปรัชญาบางคนวิจารณ์ว่าชาว
พุทธไทยมักอ้างกาลามสูตร แต่ไม่
เคยใช้ หลักการตรวจสอบพระ
ธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตร
ปิฎกนั้นนักเรียนบาลีชั้นสูงๆจะรู้

จักคุ้นเคย แต่ก็จริงอย่างที่ถูกวิจารณ์ มีนักวิชาการด้านพุทธศาสนาไม่กี่คนที่ใช้หลัก
การเหล่านี้มาตรวจสอบพระไตรปิฎก ท่านพุทธทาสคือหนึ่งในคนไม่กี่คนนั้น ท่าน
พุทธทาสในอดีตก็เคยเสนอให้อ่านพระไตรปิฎกอย่างวิพากษ์วิจารณ์ และท่านก็เคย
กล่าวว่า หากตรวจสอบด้วยหลักการตรวจสอบพระธรรมวินัยที่พระพุทธรองค์ทรงให้
ไว้อย่างชาญฉลาด ท่านคิดว่ามีข้อความราว ๔๐% ที่สมควรตัดออกจากพระไตรปิฎก
ข้อเสนอนี้ของท่านทำให้ท่านถูกวิจารณ์ คำว่า อย่างรุนแรง มีคนร้องเรียนพระผู้ใหญ่
ให้จัดการกับท่านในทำนองเดียวกับที่ท่านเมตตานันโทโดน แต่ในเวลาต่อมาทุก
อย่างก็คลี่คลายลง

ปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่ผมคิดว่าไม่ง่ายเลยที่จะตอบเกี่ยวกับเรื่องพระไตรปิฎกก็
คือ “การยอมรับพระไตรปิฎกจะต้องทำอย่างไร” หมายความว่าต้องรับหมด จะรับ
บางส่วนปฏิเสธบางส่วนได้ไหม ท่านพุทธทาสตอบว่าได้และควรที่จะเป็นอย่างนั้น
ท่านเมตตานันโทก็ตอบเช่นนั้นเหมือนกัน แต่มีบางท่านเห็นว่าการรับบางส่วน
ปฏิเสธบางส่วนจะมีปัญหาในทางวิชาการคือไม่มีหลักการที่แน่ชัดสำหรับแยกแยะว่า
ตรงไหนควรรับตรงไหนไม่ควร การพูดว่าเนื้อหาของพระไตรปิฎกบางส่วนอาจถูก
ปลอมปนโดยคนอื่นที่ไม่ใช่พระพุทธรเจ้า และเมื่อปลอมปนแล้วก็บันทึกไว้ในรูป
พระคำรัสของพระองค์อาจพอเป็นที่เข้าใจได้ เพราะพระไตรปิฎกมีอายุเป็นพันๆปี
แต่ตรงเท่าที่เรายังไม่มียุติการที่แน่นอนสำหรับแยกแยะ เราก็ต้องยอมรับพระไตร
ปิฎกทั้งหมดทุกส่วน

ทฤษฎีนี้ดูเหมือนท่านเมตตานันโทประกาศว่ามีอาชรับได้ ผมเองก็รับไม่ได้
แต่ก็สนใจในเรื่องการแยกแยะ นักวิชาการฝรั่งที่ศึกษาพระพุทธศาสนานั้นถูกฝึกให้มี
เครื่องมือมากกว่าเรา ตัวอย่างของเครื่องมือที่ว่าก็เช่นความรู้ทางภาษาอินเดียโบราณ
อื่นๆนอกจากบาลี ความรู้ด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ ที่เราอ้าง
กันว่าอภิธรรมปิฎกเป็นของแต่งใหม่ ไม่ใช่ของเก่าเหมือนพระสูตรและพระวินัยกิติ ที่
เราอ้างกันว่าพุทธกนิยาเป็นของแต่งใหม่เมื่อเทียบกับนิกายทั้ง ๔ ที่เป็นของเดิมก็คื
ทฤษฎีเหล่านี้คนที่เป้นต้นคิดล้วนแล้วแต่เป็นฝรั่งทั้งสิ้น ความรู้ทางภาษาบาลีใน
ระดับสูงสุดของเราคือเปรียญ ๕ ประโยคนั้นไม่พอที่จะให้เราเสนอทฤษฎีเช่นนี้ได้
การชุมนุมนักวิชาการด้านพุทธศาสนาศึกษาในโลกที่จัดโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กับ International Association of Buddhist Studies ที่จุฬาเมื่อเรื่อนี้บอกเราได้คืว่า
สิ่งที่นักวิชาการฝรั่งถกกันในบาง panel นั้นเป็นเรื่องที่อยู่นอกความรู้ของนักวิชาการ
ไทยที่จะเข้าไปร่วมวงกับเขาจริง ๆ

ที่กล่าวมานี้ไม่ได้หมายความว่าผมกำลังแสดงความหมดหวังในเรื่องการศึกษาพระพุทธศาสนาในบ้านเรา ผมเพียงแต่บอกว่าในที่ต่างๆ ในโลกนั้นมีวัฒนธรรมในการศึกษาพระพุทธศาสนาไม่เหมือนกัน นักวิชาการไทยนั้นมีจุดแข็งบางจุดที่ผมคิดว่าเป็นเอกลักษณ์ของเรา ในขณะที่ฝรั่งก็มีบางอย่างที่เป็นจุดแข็งของเขาโลกของการศึกษาพระพุทธศาสนาในวันนี้กว้างมาก และพระพุทธศาสนาในแง่ที่เป็นสิ่งที่ถูกศึกษาก็ไม่ใช่สมบัติของใครคนใดคนหนึ่งหรือของชาติใดชาติหนึ่งมองจากความเป็นจริงอันนี้ เราอาจเริ่มเห็นลู่ทางที่จะเดินไปหาสิ่งที่ผมกล่าวว่างานใจที่จะเข้าถึงข้างต้นอันได้แก่การกลับไปหาคำสอนของพระบรมศาสดาของเราที่ปลอดจากการดัดแปลงแก้ไขโดยใครที่เราไม่รู้และไม่ได้นับถือ นักปรัชญาฝรั่งคนหนึ่งเสนอความคิดเอาไว้ว่า ฟังว่า การหาว่าอะไรถูกอะไรควรหาคนเดียวอาจไม่พบหรือถึงพบก็ไม่แน่ว่าจะดีเสมอไปถ้าหลายคนช่วยกันหา แนวโน้มที่จะพบจะมีมากกว่า ในการช่วยกันหา เราอาจจะทะเลาะกัน วิพากษ์กัน การเสวนาแลกเปลี่ยนวิาทพุ่ม

เถียงกันนี้แหละท้ายที่สุดแล้วจะพาเราทั้งหมดไปหาสิ่งที่เราต้องการ การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคัมภีร์ที่กระทำโดยนักวิชาการฝรั่งประเภทที่เรียกกันว่า Buddhologists นั้นอาจเป็นประโยชน์สำหรับชาวพุทธไทยในแง่ที่จะช่วยให้เรากลับไปหา “ของเก่าและของจริง” ได้มากขึ้น งานของท่านเมตตานันโทส่วนหนึ่งก็อยู่ในประเภทที่ว่านี้ ตอนนี้เราอาจจะยังไม่คุ้น อาจรู้สึกหงุดหงิดหรือ “ของขึ้น” ด้วยวลีหรือประโยคแปลกๆ แต่ที่สุดเราจะชินและเริ่มมองเห็นลู่ทางที่จะได้ประโยชน์จากงานประเภทนี้

ท่านเมตตานันโทนั้นมีคุณสมบัติทางวิชาการบางอย่างที่ผมคิดว่าสังคมไทยเรายังขาดอยู่ คุณสมบัติที่ว่านี้คือการได้รับฝึกฝนมาให้ใช้เครื่องมือหลายๆ อย่างในการศึกษาพระไตรปิฎก ผมไม่รู้จักท่านเป็นส่วนตัว แต่เท่าที่รู้จักผ่านทางงานเขียนผมก็ยังรู้สึกเสียดายว่าสังคมเรายังได้รับประโยชน์จากคุณสมบัติทางวิชาการของท่านน้อยไป การที่ชาวพุทธจำนวนหนึ่งปฏิเสธท่านผมคิดว่าเป็นเรื่องดี การที่มีนักวิชาการด้านพุทธศาสนาที่เป็นผลผลิตของระบบดั้งเดิมในบ้านเราเช่นท่านอาจารย์ทองย้อย แสงสินชัย เขียนหนังสือตอบโต้ในทางวิชาการกับท่านก็ดี เป็นเรื่องที่ผมมองว่าจะเป็นผลดีแก่การศึกษาพระพุทธศาสนาในบ้านเรา การที่ชาวพุทธเหล่านั้น(ซึ่งบางท่านผมก็รู้จัก)ปฏิเสธท่านเมตตานันโทเป็นเรื่องที่มีเหตุผล มีที่มาที่ไป คนเหล่านั้นคิดว่าสามารถรับฟังความเห็นใหม่ๆ ที่ต่างไปจากที่ตนรู้ได้ แต่สิ่งนั้นควรนำเสนอผ่านท่าทีที่แสดงความรักและเคารพในพระรัตนตรัย อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ก็เขียนเตือนไว้ในคำนำหนังสือ “เหตุเกิด พ.ศ. ๑” ว่าสังคมพุทธไทยเรามีจารีตเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งผมคิดว่าเรื่องนี้ท่านเมตตานันโทเข้าใจ และอาจจะเข้าใจมากขึ้นหลังผ่านวิกฤตการณ์เกี่ยวกับตัวท่านหลังการเสนองานเขียนที่กล่าวข้างต้น

ในตอนท้ายๆ ของการเรียนวิชา “พุทธปรัชญาในพระสูตรตันตปิฎก” ซึ่งเป็นวิชาระดับปริญญาโทและเอกในเทอมที่ผ่านมา ผมให้นิสิตอ่านหนังสือ “เหตุเกิด พ.ศ. ๑” (โดยแนะนำให้อ่านเล่มที่วิจารณ์โดยอาจารย์ทองย้อยด้วย) นิสิตบางคนได้ตั้งข้อสังเกตว่างานเขียนของท่านเมตตานันโทเล่มนี้อาจก่อให้เกิดกระแสการศึกษาพระไตรปิฎกอีกแบบหนึ่ง (คือแบบที่ท่านทำนี้แหละ) ในบ้านเรา ผมเองก็เชื่อเช่นนั้นและอยากให้เรื่องนี้เกิดไวๆ หลายปีก่อนผมเคยถูกอาจารย์หญิงบางท่านที่สนใจพระพุทธศาสนาถามเรื่องหลายเรื่องเกี่ยวกับภิกษุณีแล้วผมตอบไม่ได้ วันนี้ผมคิดว่ามีคำตอบสำหรับคำถามนี้บ้างแล้วจากงานของท่านเมตตานันโท คำตอบนี้อาจจะผิดก็ได้ แต่นั่นไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่ท่านได้พยายามตอบ และความพยายามนี้ถ้าถูกพิสูจน์ว่าผิดได้เร็วเท่าใดก็ยิ่งแสดงว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาในบ้านเราแข็งแกร่งเท่านั้น ♦